УДК [94(477):323.13(=161.1)]–1905/1914”

О.М. Обершт

ПОМІРКОВАНИЙ РОСІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛІЗМ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ (ПОЧАТОК XX СТ.)

У статті відображено особливості становлення та розвитку російського націоналістичного руху поміркованого типу на українських землях після Маніфесту Миколи II 1905 року до початку Першої світової війни. Автором здійснено спробу розмежування російського націоналізму на території підросійської України. Проаналізовано умови появи, функціонування та ідейне поле організацій поміркованого російського націоналізму. Поряд з тим акцентується увага на участі студентства у проросійських організаціях та виокремлено проблему українства в поглядах російських націоналістів.

Ключові слова: *поміркованi, російський націоналізм, Київський клуб російських націоналістів, Всеросійський національний союз.*

Визначаючи особливості європейської та світової історії протягом останніх двох століть, націоналізм, як політична сила, набував різних форм та різновидів. У випадку Російської імперії та, відповідно, українських земель, ми маємо справу з двома різновидами російського націоналізму – радикальним та поміркованим. Різнорідність в середовищі російських націоналістичних кіл й досі залишається дискусійним питанням. В основу нашої класифікації поставленні методи боротьби представників цих націоналістичних течій за реалізацію ідейних положень та власне націоналістичної ідеї в Російській державі, тобто типологія за характером дії. Якщо так звані «чорносотенні організації» ми зараховуємо до радикальної течії, то партію російських націоналістів (праволіберали), представлену Всеросійським національним союзом та Клубами російських націоналістів – до поміркованої течії. Відмінність поміркованих націоналістів від націоналістів табору «чорної сотні» полягала в тому, що перші займалися захистом інтересів російської нації та питаннями розвитку її добробуту, пов‘язуючи цей розвиток з тими чи іншими демократичними перетвореннями, а для других важливішим було збереження монархії та традиційного способу життя із частим застосуванням жорстких, нерідко насильницьких, недемократичних методів. Все ж спільним для них було бажання утвердження єдності російського народу та його верховенства над усіма іншими народами Росії, причому до складу російського народу зараховувались не лише росіяни, а також сучасні українці і білоруси [8].

Період, який охоплює наше дослідження – це час поступового виходу на політичну арену поміркованих російських націоналістичних сил, які активно діяли на українських землях аж до початку Першої світової війни (1905-1914 роки).

Природу поміркованого націоналізму на території українських земель включили в коло своїх наукових пошуків представники як української, так і зарубіжної історіографії. Останні дослідження, присвячені вивченню поміркованого російського націоналізму, відзначаються дискусіями щодо ідеологічної приналежності російських націоналістичних партій. Тому представники російської історіографії І.В. Омельянчук, М.Л. Размолодін зараховують «Всеросійський національний союз», «Клуб російських націоналістів» до чорносотенної течії, а Д.О. Коцюбинський, С.М. Санькова відносять представників російських націоналістичних угруповань до ліберальної політичної течії. Вважаємо, що це обумовлено, по-перше, тим, що протягом свого існування, в залежності від політичної ситуації у Російській імперії, політичні партії та фракції неодноразово

змінювали свої погляди та вектор політичної діяльності. Та, по-друге, певний вплив радянського підходу до висвітлення питання.

Таким чином, питання типології великоросійських націоналістичних об‘єднань належить до дискусійних та потребує подальшого дослідження. Актуальним залишається вивчення російського націоналізму на українських землях. Сучасна українська історіографія представлена роботами О. Мартинюк, Т. Кальченка, частково науковими розвідками Т. Любченка та М. Гаухмана. Проте тема поміркованого російського націоналізму на території сучасної України ще повна можливостей для вивчення.

Дане дослідження покликане відобразити особливості становлення та розвитку російського націоналістичного руху поміркованого типу на українських землях після Маніфесту Миколи II й до початку Першої світової війни.

Протягом 1905-1907 рр. поряд з праворадикальними угрупуваннями почали з‘являтися праволіберальні, як в столиці Російської імперії, так і в регіональних центрах. Власне на українських землях, в Києві, виник відділ Партії правового порядку (ППП), лідером якої став юрист та публіцист Анатолій Савенко. Завдання партії Савенко бачив в протистоянні як революції, так і реакції. «Для всіх зрозуміла необхідність реформ, – писав Савенко, – реформ, проведених з розумною обережністю ...» [17, с. 72]. Отже, організація виступала проти революції, як і крайні праві російські організації, але також за збереження самодержавства в його «конституційній» (тобто проголошеній маніфестом 17 жовтня 1905 р. та утвердженій Основними державними законами) формі, що було неприйнятним для праворадикального табору. За політичним спрямуванням ППП була праволіберальною, хоча на початковому етапі спостерігалась ідейна близькість з «Союзом 17 жовтня», про що говорили самі члени ППП. Цікавим є те, що на початку свого існування, Київська ППП навіть хотіла об‘єднатися з Київською Конституційно-прогресивною партією. Все ж через питання автономії та систему виборчого права унія не відбулась.

Сучасний дослідник Д. Роусон в системі політичних партій Російської імперії вдало означив місце ППП – «правіше октябристів» [23, с. 135]. Про це говорили й самі «правопорядники», вказуючи на непатріотичність ліберальних партій, яка особливо проявилась у національному питанні, в лояльному ставленні до євреїв та визнанні за деякими окраїнами автономії.

Програма ППП містила десять положень, які ми загалом можемо диференціювати на приватні (свобода слова, свобода зборів та союзів, свобода віросповідань, свобода особистості) та державні (єдність і неподільність Росії, сильна державна влада, облаштування життя селян та робітників, народне просвітництво, удосконалення воєнних сил Росії) [15, с. 102-103]. Звернемо увагу на державні, і власне на сильну державну владу, основу якої складає «не насильство і свавілля, а суворе дотримання закону» [15, с. 102]. Дотримання закону було необхідне не лише для вгамування революційних настроїв, а й для боротьби зі зловживаннями у вищих чинах влади. І в тому, і в іншому праві звинувачували інородців. Так, А. Савенко писав: «… скасування карності за службові злочини призвело до сильного засмічення правлячого класу порочними елементами… а карність за злочини все більше й більше слабшала» через «проникнення в правлячий клас інородців і взагалі людей байдужих до Росії» [18, с. 73].

1907 року на передвиборчих зборах Адам Любинський, в свій час голова КППП, в своїй промові про російський націоналізм вказав: «… партія наша з гордістю заявляє, що в основі діяльності наріжним каменем лежить російський націоналізм». Він пояснював: «російський націоналізм не має нічого спільного з антигуманним явищем, яке проявляється в намаганні будь-що обмежити, образити, асимілювати і навіть поглинути інші народності й національності, навпаки, російський націоналізм прагне лише

захистити, оборонити й оберегти інтереси російської державності, російської національності і російської культури від нападів і посягань на них з боку революційно-інородньої навали» [5, с. 4]. З появою маніфесту Миколи II, «правопорядці» зрозуміли, що задача їх… полягає уже не в боротьбі з покореною й відкинутою бюрократією, а в дружньому сприянні Уряду до припинення в державі смути, яка не дозволяла здійснювати на ділі великі основи Маніфесту 17-го Жовтня» [5, с. 15].

Згідно протоколів засідань ППП, за перші місяці існування Київського відділу, його членами стали більше 1000 осіб (20 листопада – 700 осіб [5, с. 7], 18 грудня – більше 1300 осіб [22]). Все ж до 1907 р. через ідейні суперечки частина її членів перейшла в табір октябристів, а інша частина – до правих партій. Учасник монархічного руху в Києві, колишній член ППП, а потім – представник радикального крила А. Ертель, дискутуючи, писав, що на думку А. Савенка, розкол серед правих партій відбувся в результаті «суперечки через партійні програми та особисті рахунки» [22]. Та згідно бачення А. Ертеля, питання розколу – «не на програмному ґрунті, а на ґрунті питання про майбутнє Росії» [22]. Постало питання: «бути в Росії конституції, яка почне нову історію, чи залишиться необмежене самодержавство, яке вже створило Росію і її історію» [22]. Так як монархісти стояли за необмежене самодержавство і проти конституції, в блок з поміркованими вони об‘єднуватись не хотіли.

Отже, ППП, підтримавши здобутки революції, відштовхнула від себе крайніх консерваторів, які ввійшли в радикальний табір.

У 1906 р. в Петербурзі було засновано щотижневу газету «Окраїни Росії», довкола якої групувалися російські націоналісти. 30 березня 1908 р. це видання виступило ініціатором створення «Російського Окраїнного Товариства». В його склад увійшов і Д.І. Піхно, редактор й видавець «Києвлянина». В свою чергу головний ідеолог «Російського Окраїнного Товариства» Я.О. Меншиков виступив за створення єдиної партії націоналістів. 18 червня 1908 р. в Санкт-Петербурзі відбувся установчий з‘їзд Всеросійського національного союзу, який мав намір об‘єднати в єдину Російську партію розрізнені помірковано-праві, консервативно-ліберальні, національно-орієнтовані об‘єднання.

Нова російська націоналістична організація остаточно оформилась в 1909 р. під назвою Всеросійський Національний Союз (ВНС), хоча перші товариства з такими назвами виникли на території України ще в 1905 р., зокрема в Києві, Аккермані й Херсоні [11, с. 25]. Головою її став великий подільський поміщик П.І. Балашов. Організація об‘єднала всіх російських націоналістів імперії та стала їхнім організаційним та ідейним центром. На території України відділи ВНС було відкрито в Черкасах, Полтаві, Ніжині, Кременчуці, Ковелі, Сарнах, Чернігові, Переяславі [18, с. 69]. Так, 16 жовтня 1911 р. в Черкасах відбулось відкриття відділу ВНС. На зібранні з доповіддю виступив уповноважений голова ради ВНС та активіст Київського клубу російських націоналістів А. Савенко [18, с. 69]. 30 жовтня 1911 р. було засновано Полтавський відділ ВНС. Відкриття відділу відбулося за участі представників губернської та повітової адміністрації, міського управління та духовенства. Тут також з промовою виступив делегат головної ради ВНС А. Савенко та його колега граф В. Бобринський. 29 березня 1912 р. відділ ВНС було відкрито в Одесі, 15 серпня 1912 р. – в Ніжині. В промові в Ніжині Савенко описав заповітну мрію Національного союзу – «бачити свою вітчизну великою та щасливою» [18, с. 71].

Своєю метою ВНС проголосив сприяти пануванню російського етносу в межах Російської імперії, тобто перетворенню Росії в країну для росіян, формуванню свідомості російської народної єдності, розвитку російської культури, зміцненню російської самодержавної влади через єднання царя з народним законодавчим

представництвом. В післяреволюційний період, в час реформ, велика кількість яких спрямована «поламати російське життя», як ніколи була потрібна партія, покликана «захистити рідну заповітну старину» [18, с. 84].

Радянська історіографія, як і деякі сучасні науковці, зараховують ВНС до чорносотенних організацій, розцінюючи основні програмні положення (посилення ролі православної церкви, збереження самодержавства та російський націоналізм) як елементи доктрини чорносотенного руху. Проте на відміну від крайніх правих, ВНС осмислював православ‘я та самодержавства крізь призму націоналізму, як щось похідне з «властивостей та характеру самої нації».

Основною метою Союзу, на думку професора Харківського університету Миколи Куплеваського, було: 1) захист інтересів російського народу проти інородного засилля; 2) зміцнення російської державності, тобто боротьба з анархією й з соціальною революцією. Яка руйнує корінні засади суспільства і держави [1, с. 1].

Ціль ВНС полягала у сприянні наступних ідей: а) панування російської народності у межах Російської імперії; б) зміцнення свідомості російської національної єдності; в) влаштування побутової самодопомоги і розвитку російської культури [7, с. 1]. Оголошувалось, що російський народ і всі російські національні союзи повинні турбуватися про економічні вигоди і зручності для російського населення. Під словом «російський» члени ВНС розуміли не лише «осіб, які носили російські прізвища», але й осіб, які «органічно злилися з російським народом», тобто такі, які безсумнівно віддані його інтересам» [7, с. 1].

В слово «панування» члени ВНС вкладали не поневолення інородців в дусі рабської чи кріпосної залежності, а «в сенсі політичному та економічному»: «політичне панування і найбільш вигідне економічне становище в Росії повинно належати росіянам» [7, с. 1].

Поміркованість ВНС була виражена таким чином: «Союз має на меті… сприяти «зміцненню російської державності на основах самодержавної влади царя в єднанні з законодавчим народним представництвом». Отже, ВНС визнавав закони, видані в період революційних подій, які, натомість, важко сприйняло радикальне крило російських націоналістів. Поряд з тим, у поміркованого крила російських націоналістів зберігалась, характерна для радикалів, відданість ідеалам самодержавства, єдність самодержавства і російського народу: «…під приводом війни з царським самодержавством, інородці ведуть боротьбу з російським народом, бажають звести російське населення і російську державу» [7, с. 1] на нищу ступінь розвитку.

Одним з ідейних та організаційних центрів російського націоналізму з початку століття став Київ. Ще 19 березня 1908 р. міська влада зареєструвала статут Київського клубу російських націоналістів, який був близьким до програми Всеросійського національного союзу. Очолював Клуб спочатку В.Є. Чернов, а згодом – А.І. Савенко, який і був його засновником. Вже 1912 року А. Савенко згадуватиме, що вперше думка про необхідність національної організації, яка дала б російському народу те, що він потребує» «зародилась в середині київських суспільних діячів, наслідком чого стала поява Київського клубу російських націоналістів» [18, с.28]. Потребував російський народ, на думку проросійських українців, «розповсюдження в суспільстві ідей російської національної самосвідомості та об‘єднання людей, які стоять на основі принципів національно-російської державності» [20, с.1].

Вважаємо, що створення ККРН було спровоковане активізацією українства, його національно-культурними здобутками в першому десятилітті XX ст. Російські націоналісти визнавали, що «як не фантастичні намагання «українців» створити «самостійну Україну», яка не знаходить співчуття у величезної більшості малоросійського населення, проте за упертої настирливості вожаків українофільства

українофільська пропаганда не лишається безплідною, а тому вимагає протидії» [21, с. 3]. Саме з цією метою в Києві виникла нова російська націоналістична організація, членів якої об‘єднувала «російська національна ідея, служінню якій ставить завдання Клуб» [21, с. 3]. Суть діяльності ККРН, згідно бачення організаторів, полягав у «боротьбі культурними засобами проти українофільства, яке намагається внести розкол в російський народ і нанести таким чином, російській національній єдності» [21, с. 3].

ККРН, елітна за складом організація, «протиставляючи іншим націоналізмам російський націоналізм, продовжував енергійно й з більшим темпераментом вести оборонну боротьбу з войовничими інородцями» [18, с. 16]. Проголосивши державні права росіян, народу, який створив «велику Російську державу», націоналісти наголосили й на неподільності Російської імперії: «нікому не повинні дарувати жодних автономій», «Фінляндія є нерозривною частиною Російської імперії, приналежною нам по праву завоювання», «Південно-Західний край є істинний і чисто російський край» [20, с. 1].

Члени ККРН, згідно статуту, свою діяльність мали скеровувати на «розробку і проведення в життя ідей мирного політичного і культурного розвитку Росії», «вияснення нужд і потреб населення краю і всієї держави і на сприяння задоволення їх легальними способами», «проведення своїх кандидатів у всі виборні установи» [20, с. 2].

В листопаді 1911 р. було створено Кам‘янець-Подільський Союз російських націоналістів. Засновником Союзу вважався Іван Ракович, за походженням належав до полтавського дворянства, дійсний статський радник, член державної ради і переконаний монархіст. Союз декларував своєю метою «зміцнення і захист загальних російських інтересів в Західній Росії» [18, с. 270-272]. Будучи формально самостійною організацією, вона, тим не менш, трималася в руслі політики впливового Київського клубу російських націоналістів. Союз об‘єднував переважно православне дворянство Поділля, високий річний внесок (3 рублі) по суті, закривав його двері для малозабезпечених верств населення. У жовтні 1913 року в межах Союзу був створений «Російський національний клуб в місті Кам‘янець-Подільський», за аналогією з київською організацією званий «Кам‘янець-Подільський клуб російських націоналістів» [6]. Засновником Клубу була Рада Союзу в особі голови І.Є. Раковіча та членів Союзу Алмазова, Євтушевського, Жантіева, Лехновіч, Моралевіча, Саченко, Синегуба і Четверикова [10, с. 46]. Активність Союзу, так само як і клубу, була висока в 1911-1914 рр. та спала до 1916-1917 рр.

Члени ККРН були тісно пов‘язані з ВНС, хоча зберігав незалежність. Про такий зв‘язок свідчить участь делегатів від Київського клубу в з‘їздах представників ВНС [18, с. 78].

Незважаючи на свій російський етноцентризм, націоналісти не ігнорували багатонаціональність Росії. Програма щодо інородців була простою: «Ми хочемо їх зросійщення… Зросійщити – означає зробити інородців за своїми переконаннями російськими… Ні під яким виглядом ми не повинні давати інородцям більше прав, чим маємо їх ми, росіяни… Інородна автономія, крім того, є першим ступенем до розпаду Росії» [19, с. 21-23].

Доречно було б вважати, що саме ККРН сприяв формуванню ідейної концепції російського націоналізму не лише на українських землях, але й в центрі імперії, впливаючи на пріоритети політичної лінії уряду стосовно українських же окраїн. Не дивно, що безпосереднім приводом до видання чи не єдиного документу початку XX ст. фактично прямої репресивної щодо українського руху в його легальних формах дії – Столипінського циркуляру, послужила складена С. Щоголевим, не без впливу діячів «Київського клубу російських націоналістів», наприкінці грудня 1909 р. і відвезена на

початку січня 1910 р. у Петербург київським губернатором О. Гірсом доповідна записка «О польских и малорусских просветительных обществах» [16]. Згодом, у 1914 році Департамент поліції визнав Грушевського «одним з головних вождів мазепинського руху» і рекомендував генерал-губернатору Ф.Ф. Трепову (російський державний діяч, у 1908-1914 – київський, подільський і волинський генерал-губернатор) розглянути питання про «необхідне адміністративне вислання його з меж Південно-Західного краю», не без впливу А. Савенка та компанії.

Наприкінці 1913 р. в середовищі ККРН відбувся розкол [4, с. 42], спровокований загальною кризою політичної системи «думської монархії». В Києві, як і в імперській столиці, частина Клубу виявила бажання зблизитись з крайніми правими, частина – за союз з октябристами та прогресистами. Більшість членів підтримали А. Савенка, виступивши за поміркований курс. Лояльність октябристам А. Савенку була характерна ще раніше. 10 вересня 1911 року на засіданні комітету, присвяченому питанням поточного державного життя, очільник ККРН ознайомив присутніх зі змістом випущеної Союзом 17 жовтня декларації і, говорячи про еволюцію октябристів вправо, вказав, що націоналісти з охотою би підписались під декларацією [18, с. 59].

Ще одним великим містом, де розвивалися ідеї російського націоналізму, був Харків. 1913 р. тут виник Харківський Національний Російський Союз, як філія ВНС. Варто зазначити, що специфікою українських земель було те, що тут не завжди можна було зрозуміти, до якого угрупування російських націоналістів входила та чи інша особа. Так, колишні активісти радикальних організацій могли засновувати організації поміркованого типу, або бути членами одночасно декількох союзів різного спрямування. Також, незважаючи на приналежність до партії російських націоналістів, члени ВНС і Київського клубу російських націоналістів були також і монархістами, правда не чорносотенного, а «столипінського спрямування».

Гасло Харківського Національного Російського Союзу, відображене на печатці його Ради й на обкладинці уставу організації, звучало так: «Росія для Росіян» [10, с. 111]. Ним утверджувалось привілейоване становище пануючої нації у порівнянні з інородцями. Очолив організацію В.Я. Воскресенський, заступником став С.Д. Ільїн. В Раду Союзу також увійшли Н.Н. Вінтерфельдт та В.С. Зайцев [3].

В цей час в Харкові також діяли «Товариство російських людей» (проф. В.І. Альбицький), «Гурток російських студентів» (В.В. Альбицький), «Союз російських робітників» (С. Наливайко, Ф. Коняєв), Гурток ревнителів святої Православної віри, «Гурток (згодом «Товариство») російських жінок» (М.Г. Клименко) [2, с. 20].

Іншою організацією поміркованого націоналізму став «Всеросійський Національний Клуб». «Російські націоналісти вважають покликанням своїм служити відновленню імперської ідеї в дусі російського націоналізму. Не посягаючи на законні права народностей завойованих чи тих, хто добровільно прийняв підданство Росії, народ російський повинен відстояти своє верховенство й своє єдинодержавство в розпорядженні державою» [1, с. 11], – писав націоналіст М.Я. Балясний.

Організаційне оформлення та активна діяльність російських націоналістів вплинули на студентство. В 1910 р. було засновано Всеросійський Національний Студентський союз, з центром у Санкт-Петербурзі. Студентський союз спочатку планував розширити свою діяльність на інші міста. Але є відомості лише про одну філії ВНСС в Києві. Вона була створена за ініціативи представників академічних партій університету та Політехнічного інституту і зареєстрована у травні 1911 р. Лідерами цієї організації були Б.М. Щеглов, брати М.М. і А.М. Ястребови, А.Г. Іоль, В.М. Базилевич, І.І. Бабариков і П.П. Левицький [9].

«Взагалі національно російський рух йде головним чином з Малоросії, з Києва, з Волині», – стверджувала на своїх сторінках права газета «Тверское Поволжье» [10, с.

114]. Об‘єктивною причиною цього стала поліетнічність краю, загострення національних протиріч, які проявлялись в боротьбі за національні інтереси.

Напередодні Першої світової війни правий табір перебував в стані кризи. Це стосувалося як крайніх правих, так і поміркованих правих – російських націоналістів. Так, у ВНС почали проявлятися дві лінії: одна на зближення з радикалами, інша – з октябристами. До октябристів тяжіли й керівники українських організацій російських націоналістів – А. Савенко та В. Шульгін. До того ж, цей час спостерігалась криза монархізму, яка була спричинена як зміною суспільних настроїв та пріоритетів, так і неспроможністю правих організацій суттєво впливати на вирішення будь-яких проблем.

Поряд з тим, можемо спостерігати зміну активності в російському націоналістичному русі до, під час та після революції. Якщо в період піку революційних подій в першості були безстанові організації крайні правих (СРН, Союз Михайла Архангела), то після їх спаду – чисто станові організації дворян, поміркованих російських націоналістів – ВНС, ККРН. Отже, важливою причиною спаду діяльності поміркованих організацій російського націоналізму був їхній дворянський характер та нездатність розширити свою соціальну базу. Тому з часом починається «ревізія» націоналістичної програми, її демократизація. Причину поразки руху вказували вихідці з його середовища: «Цей «російський націоналізм», справедливо охрещений «казенним» був чужий прогресивному суспільству та його стремлінням», «стала позначатися слабкість, обмеженість існуючої націоналістичної програми, яка не відповідала народним інтересам. В ній дуже багато вузькомплемінного націоналізму і відсутній взагалі демократизм» [15, с. 386].

Отже, прогрес ідей вимагав прогресу рішень та дій, російський націоналізм показав свою неспроможність йти в ногу з часом, пристосовуючись до потреб не лише верхів, але й низів суспільної драбини. Обмеженість та недалекоглядність спершу породили кризу, далі розкол, а згодом й занепад поміркованого російського націоналізму. На українських землях це було спричинене й активізацією українського національного руху, який заполонив ідейне поле цих земель.

Список використаної літератури

1. Балясный М. Я. Чего ждать от русского национализма / М. Я. Балясный . – Санкт-Петербург : Изд. ВНС, 1911. – 33 с. ; Balyasnyy M. Ya. Chego zhdat ot russkogo natsionalizma / M. Ya. Balyasnyy . – Sankt-Peterburg : Izd. VNS, 1911. – 33 s.

2. Вязигин А. С. Манифест созидательного национализма / А. С. Вязигин; сост. и коммент. А. Каплина и А. Степанова; отв. ред. О. Платов. – Москва : Институт русской цивилизации, 2008. – 397 с. ; Vyazigin A. S. Manifest sozidatelnogo natsionalizma / A. S. Vyazigin; sost. i komment. A. Kaplina i A. Stepanova; otv. red. O. Platov. – Moskva : Institut russkoy tsivilizatsii, 2008. – 397 s.

3. Держаний архів Харківської області, ф. 29, оп. 1, сп. 344, арк. 3, 16, 25 ; Derzhanyi arkhiv Kharkivskoi oblasti, f. 29, op. 1, sp. 344, ark. 3, 16, 25

4. Коцюбинський Д. А. Русскиий национализм в наале XX столетия : Рождение и гибель идеологии Всероссийского национального союза / Д. А. Коцюбинський. – Москва : РОССПЭН, 2001. – 528 с. ; Kotsyubinskiy D. A. Russkiiy natsionalizm v naale KhKh stoletiya : Rozhdenie i gibel ideologii Vserossiyskogo natsionalnogo soyuza / D. A. Kotsyubinskiy. – Moskva : ROSSPEN, 2001. – 528 s.

5. Любинский А. И. Русский национализм как средство борьбы с революционно-инородческим движением / А. И. Любинский. – Киев : Типография И. И. Горбунова, Крещатик № 38, 1907. – 16 с. ; Lyubinskiy A. I. Russkiy natsionalizm kak sredstvo borby s revolyutsionno-inorodcheskim dvizheniem / A. I. Lyubinskiy. – Kiev : Tipografiya I. I. Gorbunova, Kreshchatik № 38, 1907. – 16 s.

6. Мартинюк О. Російський націоналізм початку XX ст.: консервативні політики та передвиборчі стратегії на Правобережжі [Електронний ресурс] / О. Мартинюк // Україна модерна. – Режим доступу : http://uamoderna.com/md/182 ; Martyniuk O. Rosiiskyi natsionalizm pochatku KhKh st.: konservatyvni polityky ta peredvyborchi stratehii na Pravoberezhzhi [Elektronnyi resurs] / O. Martyniuk // Ukraina moderna. – Rezhym dostupu : http://uamoderna.com/md/182

7. Московские ведомости. – 1908. – № 145. – С.1 ; Moskovskie vedomosti. – 1908. - № 145. – S.1.

8. Обершт О. Радикальные русские националистические организации на территории Украины (1905-1914) / О. Обершт // Acta scientifica academiae ostroviensis. Sectio A. Nauki Humanistyczne, Społeczne i Techniczne. – Ostrowiec Świętokrzyski. – 2015. – № 5. - S. 146-159 ; Obersht O. Radikalnye russkie natsionalisticheskie organizatsii na territorii Ukrainy (1905-1914) / O. Obersht // Acta scientifica academiae ostroviensis. Sectio A. Nauki Humanistyczne, Społeczne i Techniczne. – Ostrowiec Świętokrzyski.– № 5(1). – 2015. – S. 146-159.

9. Омельянчук И. В. Академисты [Электронный ресурс] / И. В. Омельянчук // Фонд изучения наследия П. А. Столыпина. - Режим доступа : http://www.stolypin.ru/proekty-fonda/entsiklopediya-petr-arkadevich-stolypin/?ELEMENT_ID=345 ; Omelyanchuk I. V. Akademisty [Elektronnyy resurs] / I. V. Omelyanchuk // Fond izucheniya naslediya P. A. Stolypina. - Rezhim dostupa : http://www.stolypin.ru/proekty-fonda/entsiklopediya-petr-arkadevich-stolypin/?ELEMENT_ID=345

10. Омельянчук И. В. Черносотенное движение в Российской империи (1901-1914) : моногр. / И. В. Омельянчук. – Киев : АУП, 2007. – 744 с. ; Omelyanchuk I. V. Chernosotennoe dvizhenie v Rossiyskoy imperii (1901-1914) : monogr. / I. V. Omelyanchuk. – Kiev : AUP, 2007. – 744 s.

11. Острецов В. М. Черная сотня и красная сотня (Правда о Союзе Русского Народа) / В. М. Острецов. – Москва, 1991. – 48 с. ; Ostretsov V. M. Chernaya sotnya i krasnaya sotnya (Pravda o Soyuze Russkogo Naroda) / V. M. Ostretsov. – Moskva, 1991. – 48 s.

12. Право и порядок. – 1905. – №1 ; Pravo i poryadok. – 1905. – №1.

13. Право и порядок. – 1905. – №4 ; Pravo i poryadok. – 1905. – №4.

14. Полный сборник платформ всех русских политических партий после 17 октября 1905 г. С приложением высочайшего манифеста 17 октября 1905 г. и всеподданейшего доклада графа Витте. – 2-е изд. - Сакт-Петербург : ННШ, 1906 г. – 132 с. ; Polnyy sbornik platform vsekh russkikh politicheskikh partiy posle 17 oktyabrya 1905 g. S prilozheniem vysochayshego manifesta 17 oktyabrya 1905 g. i vsepoddaneyshego doklada grafa Vitte. – 2-e izd. - Sakt-Peterburg : NNSh, 1906 g. – 132 s.

15. Пути России. Новый старый порядок – вечное возвращение? : сб. ст. – Москва : Новое литературное обозрение, 2016. – Т. XXI. - 456 с. ; Puti Rossii. Novyy staryy poryadok – vechnoe vozvrashchenie? : sb. st. – Moskva : Novoe literaturnoe obozrenie, 2016. – T. KhKhI. - 456 s.

16. Реєнт О. П. Український національний рух у Російській імперії та політика державної влади з «українського питання» в модерну добу [Електронний ресурс] / О. П. Реєнт // Інтелігенція і влада. – 2012. – Вип. 25. – С. 83-124. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/iiv_2012_25_11 ; Reient O. P. Ukrainskyi natsionalnyi rukh u Rosiiskii imperii ta polityka derzhavnoi vlady z «ukrainskoho pytannia» v modernu dobu [Elektronnyi resurs] / O. P. Reient // Intelihentsiia i vlada. – 2012. – Vyp. 25. – S. 83-124. – Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/iiv_2012_25_11

17. Санькова С. М. Русская партия в России: Образование и деятельность Всероссийского национального союза (1908-1917) / С. М. Санькова. – Орѐл : С.В.

Зенина, 2006. – 370 с. ; Sankova S. M. Russkaya partiya v Rossii: Obrazovanie i deyatelnost Vserossiyskogo natsionalnogo soyuza (1908-1917) / S. M. Sankova. – Orel : S.V. Zenina, 2006. – 370 s.

18. Сборник клуба русских националистов. – Киев, 1913. – Вып. 4-5. – 161 с. ; Sbornik kluba russkikh natsionalistov. – Kiev, 1913. – Vyp. 4-5. – 161 s.

19. Строганов В. Русский национализм. Его сущность, история и задачи / В. Строганов. – Санкт-Петербург, 1912. – 87 с. ; Stroganov V. Russkiy natsionalizm. Yego sushchnost, istoriya i zadachi / V. Stroganov. – Sankt-Peterburg, 1912. – 87 s.

20. Устав Клуба русских националистов в Киеве. – Киев : Типогр. «С. В. Кульженко», 1912 ; Ustav Kluba russkikh natsionalistov v Kieve. – Kiev : Tipogr. «S. V. Kulzhenko», 1912

21. Харьковские губернские ведомости. – 1908. – № 66 ; Kharkovskie gubernskie vedomosti. – 1908. – № 66.

22. ЦІАК, ф. 296, од.зб. 2 , арк. 425 ; TsIAK, f. 296, od.zb. 2 , ark. 425.

23. Rawson D. C. Russian rightists and the revolution of 1905 / D. C. Rawson. – Cambridge, 1995. – 283 s.

Стаття надійшла до редакції 20.05.2016 р.

O. Obersht

MODERATE RUSSIAN NATIONALISM IN UKRAINIAN LAND (EARLY TWENTIETH CENTURY)

The article shows the features of formation and development of Moderate Russian nationalist movement on Ukrainian territory after the Manifesto of Nicholas II in 1905 to the First World War. The author made an attempt to differentiation of Russian nationalism in the territory of the Russian Ukraine. The period covered our investigation is a gradual exit into the political arena Moderate Russian nationalist forces that were active in the Ukrainian lands until the beginning of World War I (1905-1914). During the years 1905-1907, along with Right radicals groups started to appear Right liberals both the capital of the Russian Empire and in regional centers.

Nature of Moderate nationalism on the territory of Ukrainian lands included in the circle of scientific research both representatives of Ukrainian and foreign historiography. And the question of typology Great Russian nationalist groups belonging to the controversial and needs further investigation. This study is intended to reflect the peculiarities of formation and development of the Russian nationalist movement moderate type on Ukrainian territory after the Manifesto of Nicholas II and before the First World War.

The author analyzed conditions of appearance, performance and ideological field moderate Russian nationalism organizations. In this article examined the Kyiv department of the Party of the legal order, the local departments of the Russian National Union, Kyiv club of Russian nationalists.

The author focuses on student participation in the pro-Russian organizations and distinguished the problem of Ukrainianness in the Russian nationalist views.

The article concluded that important cause for the decline moderate organizations of Russian nationalism was their noble character and inability to expand its social base. Therefore eventually began a «revision» of the nationalist program and her democratization. In addition, the decline in the Ukrainian lands of moderate Russian nationalism was also caused by activation of Ukrainian national movement, which captured the ideological field of the land.

Keywords: *Moderate Russian Nationalism, Kyiv Club of Russian Nationalists, Russian National Union.*